

Kamusal Alanı Dijitalleşme Çerçevesinde Yeniden Okumak*

Ceren Avcil**

Öz

Kamusal alan, 18. yüzyıldan itibaren sanayileşme süreci ile görünür ve tartışılır hale gelen bir kavram olmuştur. Kamusal alan kavramına yönelik yapılan tanımlamalar kamusal alan-özel alan ikiliği veya karşıtlığı çerçevesinde ele alınmakla birlikte her ikisi arasında keskin bir ayrım olmaması gerektiğine dair görüşler de mevcuttur. Modernleşmenin getirmiş olduğu toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alt üst oluşlar kamusal ve özel mekânların niteliğini ve içeriğini de dönüştürmüştür. Ayrıca, kavram tanımlamasında hem kavramın herhangi bir mekâna işaret etmemesi hem de içeriğinin net olmaması kavrama yönelik net tanımlamaların yapılmasını da zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle kamusal alanın dönüşümüne yönelik tartışmalara yer verilecektir. Başta Habermas ve Sennett olmak üzere özel alan-kamusal alan tanımlamaları ve kavramların nitelikleri üzerinde durulacaktır. Sonrasında dijitalleşme süreci ile birlikte yeni medyanın ve kitle iletişim araçlarının dijital kamusal alanın oluşumuna imkân verebilirliği tartışılacaktır. Dijitalleşme süreci ile birlikte farklı kamusal alanların oluşma ihtimali, geleneksel kamusal-özel alan tartışmalarını farklı bir boyuta taşıy niteliktedir. Dijitalleşen kamusal alan, zamana, mekâna ve bireye yönelik algıların dönüşüm sürecini gündeme getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, Dijitalleşme, Demokrasi.

Re-Reading Public Sphere Within the Frame of Digitalisation

Abstract

Public sphere as a concept became a visible topic of discussion along with industrialisation in the 18th century. Although definitions of the concept are considered within the frame of the dichotomy or contrast between public sphere and private sphere, there are also certain standpoints arguing against a clear-cut distinction. The societal, economic, political, and cultural overturning brought about by modernisation led to a transformation also in the characteristics and content of public and private spheres. What is more, there is an added difficulty in the definition of the concept due to the possible consideration of any sphere under the concept and the less-than-clear content it signifies.

This study will primarily address discussions on the transformation of public sphere starting with the definitions and characteristics of private and public sphere notably including those put forward by Habermas and Sennett. The study will then discuss how new media and mass media may allow for the emergence of a digital public sphere along with digitalisation. The possibility of different embodiments of publicness arising from digitalisation brings a new dimension to conventional discussions on public and private sphere. The digitalisation of public sphere has added a transformation process for perceptions on time, sphere, and the individual to the current agenda.

Keywords: Public Sphere, Private Sphere, Digitalism, Democracy.

*Bu çalışma, 27-28 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleşen International Symposium on Rethinking Alienation Beyond the Pandemic from Local to Global: The New Normal from Theory to Practice'te özet bildirisi olarak sunulmuştur.

**Dr. Öğr. Üyesi | Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
cavcil@agri.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6301-515X | DOI: 10.36484/liberal.954382
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:103, Yaz 2021, ss. 81-100.
Gönderim Tarihi: 18 Haziran 2021 | Kabul Tarihi: 10 Eylül 2021

Giriş

İnsanlığın var olduğu tarihten beri bireylerin toplumun birer üyesi olarak hayatını anlamlandırması, diğer bireyler ile karşılıklı etkileşimde bulunması kaçınılmaz olmuştur. Birey, içinde bulunduğu toplumun işleyişi, kültür ve değerleri çerçevesinde birtakım roller ile hayatına yön verir. Kuşkusuz birey-toplum ilişkisinin karşılıklılığı ilkesi bireyin etkin bir vatandaş olarak toplumsal, ekonomik, siyasal olaylara katılımını gündeme getirir. Tam da bu noktada birey toplumun özgür ve eşit bir üyesi olduğu varsayımıyla toplumun şekillenmesinde aktif rol alır. Bireylerin topluma yön veren ekonomik ve siyasal kararlara aktif katılımı toplumun demokrasi ile olan bağına yönelik bilgi verir. Rasyonel olan bireyin, siyasal karar alma süreçlerine doğrudan veya dolaylı olarak katılım sağlayıp demokrasinin gelişmesine de katkı sağlaması muhtemel hale gelir.

Modernleşme, Aydınlanma ve sanayi devrimi ulusal ve uluslararası arenada köklü değişiklikleri meydana getirmiştir. Kapitalist sistemin güç kazanarak toplumlara yön vermesinin yanında siyasal ve kültürel dönüşümün de yaşandığı görülmektedir. Nitekim kökenleri eski Yunan'a dayanan kamusal alan-özel alan kavramlaştırması bu değişim ve dönüşümün kendini en somut bir şekilde gösterdiği konu olmuştur. Vatandaşların özel alan ve kamusal alan ayrışmasında belli işlevler ile toplumda yer edinmeleri anlayışı özellikle 18. yüzyılda yaşanan dönüşümler ile birlikte farklı kamusal alanların oluşmasını ve kamusal-özel alan ayrımının sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Liberal teorinin "eşit ve özgür" olarak tanımladığı birey esasında kamusal ve özel alan ayrımını netleştiren bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada eşit ve özgür olan birey erkektir ve erkekler kamusal alan ile özdeşleştirilirken kadınlar bir anlamda özel alana aittir. Habermas'ın "burjuva kamusal alanı" olarak nitelendirdiği kamusal alan, günümüz dünyasında geçerliliğini kaybeder hale gelmiştir. Yeni toplumsal hareketler, demokrasi talepleri, siyasal sistemlerin dönüşümü, farklı kimlik talepleri kamusal alan ve özel alan ayrımının başka bir evreye dönüşümünü getirmiştir. Her şeyden önce ekonomik ve siyasal hayattaki dönüşüm, toplumun tüm bireylerinin "zoon politikon" söylemi gereği birer aktif vatandaş olarak katılım taleplerini gündeme getirmiş, eşitlik ve özgürlük tüm bireylerin temel isteği haline gelmiş, toplumsal roller kategorik bir ayrım yapmayı zorlaştırmıştır. Dahası, kadının özel alanda aile, çocuk bakımı vb. yeniden üretim faaliyetleri, erkeğin ise kamusal alanda siyaset, ekonomi işlerinden sorumlu olması gerektiği fikri artık aşıntıya uğramıştır. Kadın ve erkek ayrımı olmaksızın toplumun tüm kesimlerinin aktif olarak kamusal kararlara

katılımının yanında, ekonominin kadınları da kapsayacak şekilde ev dışına taşması, fabrikalarda seri üretimin yaygınlaşması, kadın-erkek arasında net ayrımı öngören kamusal-özel alan ayrımını muğlak hale getirmiştir.

İletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimler ise kamusal ve özel alan ayrımının neredeyse ortadan kalkması sürecini beraberinde getirmiştir. Yeni medya araçları iletişim mesafelerini ortadan kaldırmış, mekanın sabitliği ve önemliliği arka plana düşmüştür. Bu yeni gelişmeler kamusal alan-özel alan ayrımında iki önemli sonucu doğurmuştur: Erkek-kadın ayrımı gözetmeksizin kamusal alanın özel alana, özel alanın ise kamusal alan ile eklenmesi ve yeni ve farklı kamusal alanların yaratılması. 21.yüzyılın enformasyon teknolojileri alternatif kamusal alanların yaratılmasına imkan sunmuştur. Özel alanın ev içi, kamusal alanın siyaset eksenli tanımı yerini sanal ortamlarda her ikisinin birlikte var olmasını sağlayan platformlara bırakmıştır.

Bu çalışmada, kamusal alan-özel alan ayrımının tarihsel süreç ile birlikte gelişimine Habermas ve Sennett'in görüşleri çerçevesinde yer verilecektir. Sonrasında Habermas ve Sennett'in görüşlerinden farklı olarak gündeme gelen dijital kamusal alanın varlığı sorgulanacaktır. Günümüz iletişim ve bilgi teknolojilerinin dolaşımı ve erişilebilirliği bakımından sanal ortamda bireylerin herhangi bir etnik dini, cinsiyet, kültür vb. ayrıma tabi tutulmaksızın kendilerini demokratik şekilde ifade etmelerini sağlayan dijital kamusal alanlar, demokrasinin gelişimine katkı sağlamakta birlikte, zaman-mekân tanımlarının da dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Dolayısıyla çalışma, "kamusal alanın yapısal dönüşümü" ile "kamusal insanın çöküşü" ne alternatif kolektif ve bağımsız kamusal alanların oluşma olasılığını gündeme getirmeyi amaçlamaktadır.

Habermas ve Kamusal-Özel Alan Ayrımı

Kamusal alan-özel alan kavramlarına yönelik tanımlamalarda Kluge (Özbek, 2004: 181)'in "Kamusal alan, politikanın kalıbıdır" ifadesi kamusal alanın sınırlarının çizilmesine yönelik net çizgileri belirleyen görüşlerden biridir. Politikanın hayat bulmasına imkân veren bir mekân olarak kamusal alan kuşkusuz birey ve bireyin içinde bulunduğu dünya görüşünden de bağımsız değildir. Nitekim Eric Dacheux (2012: 21), aşağıda sıralanan ifadeleriyle kamusal alana yönelik genel hatları çizmektedir:

Politikanın meşrulaştırılma yeri. Yurttaşlar tartışabilmek, bir fikir sahibi olabilmek ve politik iktidarı uygulayacak olan kişileri seçmek için, politik enformasyona kamusal alan aracılığıyla erişir. Yine kamusal alan aracılığıyla ki kendilerini,

sadece yasaya maruz kalan kişiler olarak değil, aynı zamanda bu yasanın yapıcıları olarak hissederler.

Politik cemaatin temeli. Kamusal alan, farklı etnik dinsel cemaatlere ait olan bireylerin ortak politik bir topluluk oluşturmak amacıyla kendi aralarında ilişki kurmalarına olanak sağlayan simgesel bir alandır.

Politikanın görünürlük kazandığı bir sahne. Kamusal alan, politik aktörlerin sahne aldıkları ve kamusal sorunların görünür ve algılanabilir hale geldiği yerdir.

Dacheux'un kamusal alan tanımlarından da anlaşılacağı üzere kamusal alan, bireylerin kolektif eylem ve söylem birlikteliği oluşturdukları, aktif siyasal katılım aktörü oldukları, farklılıkları bir arada ifade etme zemini oluşturdukları ve siyasal olanın hayatın içinde olduğuna dair fikri açığa çıkardıkları bir alandır. Kuşkusuz kamusal alan salt fiziki bir mekânı temsil etmemekte, topluma dair her konu veya sorun da kamusalılık teşkil etmemektedir. Nitekim siyasal içeriğe sahip her türlü yapı kamusal alan niteliği taşımamakla birlikte devlet ya da yargı organı tarafından alınan kararlar yurttaşları ilgilendiriyor olsa da bu kurumlar kamusal alan niteliği taşımazlar (Mınarlı, 2019: 584).

Arendt (2021: 92-96), kamusal alanın içeriğine yönelik görüşlerinde "kamusalılık" kavramının iki yönüne işaret eder: İlki, kamu alanının herkes tarafından görülen, meydana gelen olayların herkes tarafından duyulan aleni bir alan olduğudur. İkincisi ise "kamu" bizim için özel olandan ayrı, hepimiz için müşterek olan bir dünyadır ve kamusal alan bizim bir araya gelmemizi sağlayan bir ortak dünyadır. Dacheux'un da ifade ettiği şekilde Arendt'e göre (2021: 95) bu dünya sadece fiziki bir mekân olarak insanların hareket etikleri doğaya veya yeryüzüne denk sınırlı bir alan değildir. "...Daha çok, insan eseri bir dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle olduğu kadar, insan elinden çıkma (şeylerle), insani yapıntıyla ilintilidir".

Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (2018) adlı kitabının birinci baskıya önsözünde "burjuva kamusalılığı" nı analiz etmeyi amaçladığını belirtir. Burada Habermas kamusalılığın içerik ve yöntem bakımından net olarak tanımlanmasının karmaşıklığına dem vurmaktadır. Temelde "burjuva kamusu" nun Avrupa Ortaçağ dönemi ile kavrandığını belirten Habermas, bu yapının dönemin "burjuva toplumu" nu meydana getiren tarihsellikten ayrı düşünülmemeyeceğini ifade eder (Habermas, 2018: 9-10).

Özbek'e göre (2004: 40), Habermas tarafından geliştirilen kamusal alan kavramı, alışlagelen tanım ve içeriğin ötesinde "kamusalılık meselesinin bildik gelen kamuoyu fenomenine işaret etmekten öteye giden çok yönlü kapsamını ve farklı politik kuramsal duruşlara izin veren özelliğini ele veriyor. Almanca'da kamusal alan aynı anda hem analitik hem de eleştirel bir

kavramsal araç olarak; bir yandan tarihsel ve toplumsal 'olanı' açıklamak ve araştırmak için, diğer yandan 'olması gerekeni' belirtmek için normatif bir ilke olarak kullanılıyor". Bu haliyle kamusal alan, içerdiği anlamlar bakımından iki yönlü bir tanım zorluğunu gündeme getirmektedir. İlki, kavramın içerdiği mekânsal yön: "Toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanları (kamusal mekânlar); bu süreçte 'ortaya çıkan' anlam muhtevasını (kamuoyu, kültür, tecrübe); ve bu anlam üretim sürecini oluşturan ya da bu süreç içinde oluşan kolektif gövdeleri (ulusal birimlerden, ulus altı birliklere ve giderek ulus üstü ve küresel düzleme dek uzanan kamuları)", ikinci yönü ise anlam üretim alanları açısından normatif bir ilkeyi, bir ideali belirtiyor: (öffen), ortak, aleni, açık ve eleştirel olan anlamına geliyor (kamusal)" (Özbek, 2004: 40-41).

Kamusal alan-özel alan ayrımı ve içeriği tarihsel süreç ile birlikte içinde bulunulan dönem ve koşullar itibarıyla günümüze dek dönüşüm geçirmiştir. Her iki kavram arasında ayrım yapılmasını öngören tanımlamalar olduğu kadar günümüz kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ile bu ayrımın çok da net olmadığına dikkat çeken görüşler de hâkimdir. Ancak her hâlükârda kamusal alan-özel alan ayrımı modernleşmenin bir ürünüdür. Nitekim Özgül (2012: 4530),

Özel alan ile kamusal alan arasında yapılan ayrım, birey ve özne kavramlarının 18. ve 19. yüzyıllarda geçirdiği dönüşümle yakından bağlantılıdır. Özel alan-kamusal alan ayrımı bireyin sadece kendisini ilgilendiren meseleler ile toplumun genelini ilgilendiren meseleler arasında yapılan ve bu bağlamda da modernliğe özgü bir ayrımdır.

ifadelerini kullanarak modernite ile kamusal-özel alan paralelliğine dikkat çekmektedir.

Her ne kadar kamusal alan-özel alan modernleşme süreci ile birlikte görünürlük kazanmış olsa da kökenlerini Antik Yunan dönemine kadar götürebilmekteyiz. Habermas, Antik Yunan pratiğine göre kamusal alan-özel alan arasında net bir ayrım ve tanım yapmaktadır. Buna göre Yunan şehir devletinde kamusal alan polis yani *koine* özgür vatandaşların kullandığı alan iken özel alan olan *oikos* tek tek bireylere ait alan olup kamusal alandan tamamen ayrıdır.

Kamusal hayat, *bios politikos*, pazar meydanında, *agora*'da cereyan eder, fakat mekânsal olarak bağlanmış değildir: kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçiminde de bürünebilen müzakerede oluşabileceği gibi (*lexis*), savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de (*praxis*) oluşur..Özel alan, (Yunanca) adı itibarıyla de eve bağlıdır; dolaşım halindeki bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz, yoksulluk veya köleden

yoksunluk başlı başına *polis*'e kabul edilmenin önünde engeldir-sürgün, mülksüzleştirme ve evin yıkılması, aynı şeylerdir...Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar alemi olarak yükselir. Her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Meseleler vatandaşlar arasındaki konuşmalarda dile gelir ve şekillenir; eşitler arasındaki çatışmada en iyi olan ortaya çıkar ve gerçek özüne bürünür-şanın ölümsüzlüğüne...(Habermas, 2018: 60).

Dolayısıyla Antik Yunan dönemine özgü kamusal alan-özel alan tanımlamaları net bir ayrımı getirmekte, kamusal alan ölümsüzlük alanını temsil ederken özel alan ikincil, hayatın idame edilmesi için zorunlu görülen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sennett (2016: 133) bu durumu "Kamusal alan insan yaratımıydı. Özel alan ise insanlık durumuydu" şeklinde özetlemektedir.

Avrupa Ortaçağına bakıldığında ise *publicus* (kamu) ve *privatus* (özel) ayrımının işlevsel olmadığı görülmektedir. "Orta çağlardaki temsili kamusal alan, doğrudan bir yöneticinin somut varlığına bağlıydı. Prens ve zümreler, mülkün vekilleri olarak işlev görmek yerine mülkün kendisi 'olmayı' sürdürdükleri sürece onu, 'yeniden sunabilirlerdi' (re-present). Yani feodal otorite, kutsal iktidarını halk için değil, halkın 'önünde' temsil ederdi" (Habermas, 2004: 97). Dolayısıyla bu dönemdeki kamusal alan-özel alan temsili bir nitelik kazanmakta, kamusal-özel alan ayrımı bir "soyutlamaya dayalı" (Çaha, 2014: 83) niteliktedir.

Temsili kamusal alanın varlığı Habermas'a göre 18. yüzyılın sonundan itibaren dönüşmeye başlar. Bu dönemde feodal güçler, kilise, prenslik ve beyler kutuplaşma sürecine girmektedirler. Sonuç olarak özel alanı temsil eden ve kamusal alanı temsil eden güçler şeklinde bir ayrışma meydana gelir. Kilisenin de bu dönüşüm çerçevesinde din görevi özel hale gelir. Ayrıca, kamusal alana ve özel alana ait olan kurumlar birbirinden ayrılarak "burjuva toplumu"nun oluşumunu sağlarlar (Habermas, 2018: 71-72). "*Burjuva kamusal alanı*, kamusal otoriteye karşı kullanılmak üzere resmi olarak düzenlenmiş "entelektüel gazetelere" hiç vakit kaybetmeden sahip çıkan, kamusal bir gövde olarak toplanmış özel bireylerin alanı" olmaktadır (Habermas, 2004: 98).

Habermas (2004:95)'ta 'kamusal alan' öncelikle içinde yaşadığımız toplumda kamuoyu niteliğinde bir alan kastedilmektedir. Bu alanda tüm yurttaşların girişi garantilenmiştir. Habermas'a göre kamusal alan, bireylerin kamusal bir birliktelik oluşturdukları bir alandır ve bu alanda özel bireyler her türlü konuşma, örgütlenme, kendini ifade etme ve görüşlerini yayma ölçüsünde kamusal bir gövde oluştururlar. Görüldüğü üzere, Habermas'ın kamusal alan yaklaşımında söz söyleme, konuşma kamusal alanın belirleyici öğeleri arasında yer almaktadır.

Nitekim Fraser (2004: 104), Habermas'ın geliştirdiği kamusal alan kavramının "söylemsel etkileşim alanı" olduğu söyleyerek bu alanın vatandaşların ortak sorunlara ilişkin karşılıklı görüş alış verişi gerçekleştirdikleri bir alan olduğunu ifade etmektedir. Kuşkusuz kamusal alan sadece bir müzakere alanı değil, aynı zamanda bireylerin devlete karşı eleştiri temelli bir duruş sergiledikleri, söylemlerini üretip yaygınlaştırdıkları bir alandır. Giddens (2014: 262-267), Habermas'ın öne sürdüğü "iletişim teorisi"ne göndermede bulunarak "özgürleşme politikası" kavramı üzerinde durur. Giddens'a göre, bireylerin "ideal konuşma durumu" özgürleşmenin önemli bir kaynağıdır. Bu durumda toplumların içinde buldukları koşullar bireylerin ideal konuşmalarını geliştirdikleri sürece özgür ve eşit bireylerin otonom eylemleri ile temellenmiş bir toplum yapısı ortaya çıkacak ve bireyler, bireysel ve kolektif eylemlere ilişkin bilinçli tercihler yaparken özgür olacaklardır.

Habermas (2018: 251-253), burjuva kamusunun dönüşüm sürecine ilişkin 19. yüzyılın sonlarına da işaret eder. Bu dönemde, artan devlet müdahalesi, devlet ve toplum arasındaki ayrışmayı da aşan bir karaktere bürünür ve uygulanan politika "yeniden feodalleştirilmesi" sürecini getirir. Dolayısıyla 19. yüzyılın sonlarından itibaren "kamusal gücün özel şahısların arasındaki alışverişe yönelik müdahaleleri, aslında dolaysız olarak onların özel alanından kaynaklanan itkilerine aracılık eder". Bu müdahale esasında sadece özel alana hapsedilerek çözülemeyecek çıkar uyumsuzluklarının siyasal alana aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Artık devlet müdahalesi ile kamusal yetkiler özel birliklere devredilecektir. Habermas'ın burada dikkatleri çektiği husus, kamu otoritesi alanının genişlemesi ile birlikte, toplumsal güçlerin yerini devlet gücünün almasıdır. Bu gelişme, nihayetinde burjuva kamusunun temel özelliği olan devlet ve toplum ayrışmasına zarar vermektedir. Sonuç olarak, devlet ve toplum arasında ve "kamusal" ve "özel"den kopan ve "yeniden siyasallaşmış bir toplumsal alan" oluşur ki bu alan da bireylerin kendi meselelerine yönelik oluşturdukları kamunun özel bölümünü ("liberal suretteki kamuyu") ortadan kaldırır. Bu noktada da kamusal alanın siyasal yapıların egemenliğine ve hükümlerine dayalı yapısından farklı olma ve siyasal otoriteye eleştirel olma işlevi (Karakas, 2014: 175) ortadan kalkmaktadır.

Sennett ve Kamusal Alan

Habermas gibi kamusal alana yönelik düşünceleri dile getiren bir diğer düşünür Sennett'tir. Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü* (2016) adlı eserinde kamusal alan-özel alan kavramlarının tarihsel süreç ile birlikte dönüşümüne işaret etmektedir. Sennett'e göre, kamusal-özel alan kavramları 17. yüzyılın

sonları ile birlikte artık günümüzde kullanılan anlamına bürünmüştür. “Kamusal” kelimesi “herkesin denetimine açık olan” anlamında iken “özel” ise “kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi” anlamına gelmekteydi. Bu ayırım, esasında kamusal alanın sadece yetişkinlere ait olduğu düşüncesini yaratmıştır. Nitekim 17. yüzyılın son dönemlerine kadar çocukların ve yetişkinlerin oynadıkları oyunlar veya oyuncaklar arasında pek önemli bir fark yoktu. Ancak 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarına gelindiğinde çocuklar ve yetişkinler arasında şimdiye kadar görülme-yen keskin bir ayırım başlamış, çocuklar sadece belli oyunlar oynamaya başlamış, bazı oyunlar ise yasaklanmıştır. Örneğin şans oyunları yasaklanan oyunlar arasındadır. 18. yüzyılda çocuk-yetişkin ayırımı başka diğer alanlarda da kendini göstermiştir. Bu dönemde benzer şekilde çocuk o döneme kadar çocuk ve yetişkinler beraber yüksek ses ile şarkı söylerken artık sadece yetişkinlerin sessiz okunmaları şartıyla hikâyeler yetişkinler tarafından okunuyordu. Çocuk ve yetişkinler arasında oluşan başka bir ayırım konusu da mekânlara ilişkindir. Her ne kadar çocukların han ve publara girişi yasaklanmış olmasa da bu alanlar yetişkinlere aitti, çocukların kulüplere girişi ise tamamen yasaklanmıştı. “18. yüzyıl ortalarının Paris tavernaları çocuklar için tehlikeli yerlerdi, çünkü ellerine bir şişe içki geçebilirdi. Bu, ahlaki açıdan değil fiziksel sağlık açısından tehlikeli görülüyordu”. Çocuklar ve yetişkinler arasındaki bu ayırım, kamusal alanın bir tür yetişkinler için “oyun alanı” haline geldiğine ve erişkinlerin bu alan dışında oynayamayacaklarına dair sınırı gündeme getirmiştir (2016: 126-128).

Özel alan-kamusal alan ayırımının 18. yüzyılda keskin bir şekilde çizildiğini belirten Sennett, bu dönemin insanını “kamusal insan” olarak betimlemektedir. “Kamusal insan”, “aktör” olma işlevi ile “duygularını takdim eden insandır” (2016: 143).

Sennett, kamusal hayatın dönüşümünde 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan devrimler ve sanayinin kapitalizm çerçevesinde dönüşümü ile birlikte kamusal ve özel olanın ne olduğuna dair farklı görüşlerin ortaya çıktığını belirtir. Sennett’e göre, bu dönüşümü tetikleyen üç temel gelişme vardır. Bunlardan ilki, kamusal hayat ile kapitalizm arasındaki ilişki, ikincisi, 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan sekülerizm anlayışı, üçüncüsü ise *ancien regime*’e özgü olan kamusal yaşamdan gelen güçtür. Kapitalizmin kamusal yaşam ile olan ilişkisine bakıldığında, iki yönlü bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Aile bu dönemde özel konumundan çıkarak kişilerin kendilerini koruma altına aldıkları kamusal bir kimlik kazanmıştır. Bu noktada sanayi kapitalizmi bir yandan kamusal yaşamın ahlaki yönünü meşru gören anlayışı zayıflatırken diğer yandan da yeni sekülerizm bu anlayışı

tersine çevirecek etki doğurmuştur. Sekülerizm, kişinin hayatını etkileyen duyguların, şaşkınlıkların ve basit ilgilerin dahi insan hayatında *a priori* dışlanmaması gerektiğini ve bunun keşfetme potansiyeli taşıyan bir psikolojik niteliğinin olduğunu ortaya koymuştur (Sennett, 2016: 36-39). “Bütünlüklü ifadesini 18. yüzyıl Avrupa şehirlerinde bulan bu kamusalılık, zamanla ağırlığını yitirerek, yerini “özel hayat”a bıraktı. Kamusal hayat, artık özel hayatın gerektirdiği oranda önemli olmaya başladı” (Fırat, 2002: 52).

Sennett, 19. yüzyılda kamusal alanda meydana gelen değişimlerin günümüze uzanan sorunlara nasıl sirayet ettiği üzerinde durur. Artık kişilik kamusal alana girmiş ve bunun sonucunda da mahrem toplum ortaya çıkmıştır. Mahrem toplum iki temel öge üzerine kuruludur: Narsizm ve cemaat vurgusu. “Narsizm, benliğin tatmini arayışıdır”. Sennett’e göre on dokuzuncu yüzyılda kişiliğin kamusal alana girmesi ile birlikte bu eğilim başlamış, dahası kültürel gelişmeler narsizmi körükleyen bir yapı sergilemiştir. İnsanların kendi çıkarlarının anlamlandırmaktan uzaklaşmaları, deneyimlerini yargılama yetilerini köreltmeleri ve deneyimin mutlak olduğu görüşünün hâkim olması, narsizmi destekleyen kültürün sonuçlarıdır. Cemaat ise insanların başkalarıyla dolaysız ve açık şekilde ilişkiye girdikleri yerdir. Cemaat esasında bir kolektif kimliktir ve “Biz kimiz?” sorusuna cevap vermenin bir aracıdır. Sennett’e göre kamusal hayatın bitmesi ile kolektif kimlik de hükmünü yitirmektedir. Kolektif kimliği yaratan cemaatlerde kişiliğin sosyalleşmeden uzaklaşması ile kolektif kişilik başkalarını reddetme ve cezalandırma aracı haline gelmektedir (Sennett, 2016: 279-284). Dolayısıyla Sennett, cemaatlerin bireyleri kamusalılıktan uzaklaştırdığını vurgular.

Kamusal alan kavramına yönelik tartışmaları Roma dönemine kadar götüren Sennett, bu dönemde kamusalılığın formel hale gelişini günümüz kamusal hayatı ile kıyaslamaktadır. Sennett’e göre günümüzde de kamusal hayat formel bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde yurttaşlar artık devlet ile olan ilişkilerinde “teslimiyetçi ve kanıksayıcı” bir haldedirler. Ayrıca kamusal alanın bu denli zayıflaması siyasal olandan öte çok daha geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Yabancılar birer tehdit olarak görülmektedir, ilişkiler resmi boyuttadır ve samimiyetten de uzaktır (Sennett: 2016: 15-16). Modern dönemde özel hayat bireyler için daha önemli bir ilke ve mesele haline gelmiştir. “Her bireyin benliği, bireyin temel kaygısı haline gelmiştir; kendini tanımak, dünyayı tanımak için bir araç olmayıp bir amaç olmuştur” (Sennett, 2016: 16). Dolayısıyla Sennett’in ifade ettiği şekliyle modern dönemde birey kamusal olandan uzaklaşarak kendi özel istekleri ile baş başa kalmıştır. Kamusal insanın çöküşü tam da bu noktada gerçekleşmektedir. Nitekim Sennett, geç modern dönemde kamusal insanın çöktüğünü

vurgulamaktadır (Biçer Olgun, 2017: 53). Arendt (2021: 96) de kamusal alanın bireyleri bir araya getirme işlevine yönelik aşağıdaki ifadeleri kullanır:

Bir araya gelmemizi sağlayan bir ortak dünya olarak kamu alanı tabir caizse birbirimizin üzerine yıkılmamızı önler. Kitle toplumunu katlanılması son derece güç bir şey yapan, en azından aslen, içerdiği insan miktarı değil, aralarını-kuran dünyanın, onları bir araya getirme, ayırma ve bağlantılandırma gücünü yitirmiş olmasıdır.

Kuşkusuz modernleşme süreci ile birlikte toplumlar geleneksel yapılarından koparak sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde yeni bir etkileşim dönemine girmişlerdir. Giddens (2018: 73-80), küreselleşmenin boyutlarını incelerken “kültürel küreselleşme” şeklinde yaşanan sürece değinir. Medyanın etkilerinin “mekanize iletişim teknolojileri” aracılığıyla küresel boyutta olduğunu ifade eden Giddens, bunun küreselleşmenin altında yatan düşünsel temeller ile modern ve geleneksel olan arasında oluşan süreksizlik ilkesinin en önemli unsurları olduğunu vurgular. Dolayısıyla kamusal alanın dönüşümde modernite önemli bir başlangıç olmakla birlikte kamusal alanın içinin muğlaklaşması sürecini de başlatmıştır.

Bauman (2000: 117) da modernitenin vaat ettiği ilkelerin gerçekleştiği hususuna şüpheli yaklaşır. Ona göre, modernleşmenin getirmiş olduğu eğitim sistemi hala özgür bireylerin özgür toplum yaratma idealini gerçekleştirememiştir. Bireyler özgürlüklerini koruyacak bir toplum oluşturamadıkları müddetçe özgür de olamayacaktır. Bu durumda yapılması gereken şey, eğitimcilerin bireylere kamusal alan ve özel alana yönelik yönlendirme yapmasıdır. Bu yönlendirme ise “*Ecclesia*’dan *agora*’ya, yani kamusalla özeline buluştuğu, sunulan seçenekler arasından bir seçim yapmakla kalınmayıp seçeneklerin kapsamının da incelendiği, sorgulandığı ve yeniden müzakere edildiği o siyasi alana doğru giden” şeklinde olmalıdır. Agora, depolitize edilmekten ve özelleştirilmeden uzaklaştırılarak özerk birey ve özerk toplumların yapısına uygun hale getirilmelidir. Kamusal alanın Antik Yunan döneminde agoralarda gerçekleştiği savına istinaden Bauman da gerçek anlamda kamusal alanın aynı şekilde agoralarda yaşandığına vurgu yapmaktadır.

Dijitalleşme Süreci ve Dönüşen Kamusal-Özel Alan

Kamusal ve özel alan kavramlarına yönelik 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın başlarından itibaren meydana gelen dönüşüm süreci günümüzde farklı şekil ve içerikler ile hala devam etmektedir. Moderniteye ilişkin bu ayrım, 20. yüzyılın enformasyon ve teknoloji tabanlı dönüşümün etkisiyle etkisini yitirmeye başlamış ve farklı görüşlerin dillendirilmesine yol açmıştır.

Peki, tarihsel süreç ile birlikte gelişme süreci devam eden kamusal alan-özel alan kavramları günümüz koşullarına ne derecede uymaktadır ya da günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilmekte midir?

1980’li yıllardan itibaren iletişim dünyası yeni teknolojilerin etkisi ile dönüşüm sürecine girmiştir. Artık hepimiz “iletişim araçlarının küresel çapta birbirleriyle bağlantılı hale geldiği, programlar ve mesajların küresel bir ağ içinde dolandığı şu günlerde, küresel bir köyde değil, küresel çapta üretilip yerel olarak dağıtılan ısmarlama kulübelerde oturuyoruz” (Castells, 2008: 452-458). Kuşkusuz iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler başta toplumlarda olmak üzere hayatın her alanında yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm çerçevesinde oluşan dijital kültür ile dünyanın farklı yerlerinde farklı dilleri konuşan insanların sanal bir alanda bir araya gelmelerine olanak sağlanmıştır. Toplumlararası mesafelerin ortadan kalkarak toplumların birbirlerine yaklaşmaları ile yeni toplumların oluşmasına imkân sağlayan bilgi otobanları, dileyen herkesin dünyanın herhangi bir yerinde olsa dahi istediği bilgiye erişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla enformasyon teknolojilerinin modern toplumun şekillenmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir (Ozan, 2009: 622).

Çağdaş iletişim teknolojilerinin küresel çapta getirdiği yenilikler elbette kamusal alan-özel alan kavramlarının da dönüşümüne yol açmıştır. Özellikle medya, kamusal alana yönelik tartışmalarda merkezi bir öneme sahiptir. Bunun en önemli nedenleri, kitlesel iletişim araçları ile kamusal iletişimin mümkün olması, çağdaş dünyada bilginin, kamuoyu ve anlam ufkunun kamusal nitelikte oluşumuna yönelik etki gücünün olmasıdır (Özbek, 2004: 444).

Böyle bakınca kamusalılık da, sadece eleştirel akıl yürütme, bilgi, norm, kural ve prosedür içeren toplumsal düzenlemelerin ürünü değildir; aynı zamanda ortak duygusal algılama, ifade, duygu, beğeni, boyun eğiş, itiraz, isyan, çatışma, anlaşma, yenilgi, tanıma, dayanışma, hatırlama, öğrenme süreçlerini içeren iletişim biçimlerine dayanır. Kamusalılık sadece kitlesel medya dediğimiz ortamlar aracılığıyla kurulmaz; gündelik etkileşim mekânları ve yaşam pratikleri içindeki çok sayıda karşılaşmanın; çeşitli ihtiyaçlar, çıkarlar, emek kapasiteleri ve motivasyonlara dayanan, belirli ortak yaşam kurma ve sürdürme alışkanlıkları, yatkınlıkları ve arayışlarını içeren iletişim biçimleri ve pratiklerinin ürünüdür (Özbek, 2004: 445).

Bu noktada medya, ortaklık veya kolektiflik temelinde farklı kamusalılıkların oluşmasına zemin hazırlama potansiyeline sahiptir.

İletişim teknolojilerinin yeni iletişim biçimlerini ortaya koyması, kamusal alanı dijitalleşme çerçevesinde yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Dahası, yeni iletişim teknolojileri ile birlikte önceki bölümlerde mekânsal olarak ifade edilen kamusal-özel alan yaklaşımlarının yerini dijital kamusal

alanların aldığına yönelik görüşlerin de büyük ölçüde gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Kamusal alan hem içerik hem görünüş bakımından farklı bir kimliğe bürünmektedir. Castells'e göre (2008: 78-79) kamusal alan, sosyopolitik örgütlenmenin temel bir bileşenidir, çünkü kamusal alan, yurttaşların bir araya geldikleri ve toplumun siyasi kurumlarını etkilemek için özerk görüşlerini dile getirdikleri alandır. Castells, kamusal alanın maddi ifadesinin içinde bulunduğu bağlam, tarih ve teknolojiye göre değiştiğini, ancak şu an mevcut şekliyle Habermas'ın (1989) on sekizinci yüzyıl burjuva kamusal alanına dayanan teorisinden kesinlikle farklı olduğunu ifade eder. Kamusal alan sadece medya veya kamusal etkileşimin sosyo- mekânsal siteleri değildir, aynı zamanda kamusal tartışmayı besleyen fikir ve projelerin kültürel/bilgisel deposudur. Sivil toplumun çeşitli biçimleri, bu kamusal tartışmayı, nihayetinde devletin kararlarını etkileyen, kamusal alan aracılığıyla gerçekleştirir. Dolayısıyla kamusal alan bu haliyle yurttaşların siyasi otoriteleri etkileme işlevini gördüğü bir alandır.

Tam da bu noktada yeni medya kavramı günümüz kamusal alanının örüntüleri ve değişimi konusunda ufuk açar niteliktedir. Manovich (2001: 19), yeni medya kavramının ne olduğu sorusuna sadece web siteleri, bilgisayar oyunları, CD-ROM ve DVD, sanal gerçeklik olarak kabul etmenin oldukça kısıtlayıcı olduğunu ifade eder. Her şeyden önce kamusal alan-özel alan kavramlarını tanımlarken iletişim biçimi ve araçlarının değişim gösterdiği aşikârdır.

Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bir yandan birbirlerine yaklaşılan bir yandan da gittikçe yalnızlaşan modern insan için medya, içinde yaşanılan dünyayı kavrayıp anlamlandırmanın, toplumsal meselelerden haberdar olmanın, diğer insanlarla bağlantı kurmanın, kendi kimliğini oluşturmanın, yani bir anlamda var olmanın temel araçlarından biri haline gelmiştir. Bu anlamda medyanın kamusal alan oluşturma potansiyelinin araştırılması önem taşımaktadır (Özgül, 2012: 4530).

Gerçekten de günümüzde dünyanın en ücra köşesinde meydana gelen olaylar, çok kısa bir süre içerisinde tanınırlık kazanmakta ve kitlesel niteliğe bürünmektedir.

Kamusal-özel alan ayrımının dijitalleşme sürecine paralel olarak yaşadığı dönüşümde mekân, hedef kitle, kapsayıcılık, eşitlik-özgürlük dengesi, demokrasi temel tartışma konuları arasına girmiştir.

Kamusal alanın teknoloji devrimiyle birlikte yaşadığı dönüşüm, mekânın dönüşümünü de gündeme getirmektedir. Nitekim kamusal alanın Antik Yunan'dan başlayarak burjuva kamusal alan dönemine ve günümüze dek yaşadığı dönüşümde mekânlar, sınırları net çizilen mekânlardır ve fizikidir (Budak, 2016. 515). Ancak 21. yüzyıl iletişim teknolojileri ile birlikte kamusal alan-özel alan ayrımının muğlaklaştığı, hatta mekânsızlığın ön plana çıktığı

görüşler de hâkim olmaya başlamıştır. Artık bireylerin araya gelmeden kitlesel örgütlenmeleri, sosyal, ekonomik, politik bağlamda siyasal otoriteye sanal ortamda muhalefet potansiyeli oluşturması gündemdedir. Mekânın ikincil plana atıldığı görüşüne karşıt olarak Foucault (2016: 293-294), modern dönemde dahi mekâna atfedilen kutsallığın henüz tam olarak ortadan kalmadığını ifade eder. Buna göre, mekânlar hala içinde karşıtlıkları barındırır: Özel mekân-kamusal mekân, aile mekânı-toplumsal mekân, kültürel mekân-yararlı mekân, boş vakit mekânı-çalışma mekânı. Bu karşıtlıklar hala kendilerine verilen kutsallıklar ile yönetilmektedirler.

Dijital kamusal alana yönelik bir diğer önemli tartışma konusu ise kapsayıcılık meselesidir. Gerçekten kamusal alanın dijitalleşmesi toplumda tüm bireylerin katılımını sağlıyor mu ya da her birey eşit ve özgür olarak bu alanda mıdır? Arendt,

...Eylem, politik faaliyeti en iyi tanımlayan şey olduğuna göre, ölümlülük (mortality) değil doğumluluk (natality), metafizik düşünceden farklı olarak politik düşüncenin merkezi kategorisi olabilir” derken eylem ile siyasal faaliyetin iç içeliğine vurgu yapmaktadır. Özgürlük söz konusu olduğunda da “Politikanın varlık nedeni özgürlük; deneyim alanı da eylemdir... İnsanlar, eylemde buldukları sürece özgürdür-özgürlük armağanına sahip olmaktan farklı bir şey olarak-ne ondan önce ne ondan sonra; çünkü özgür olmak ve eylemde bulunmak bir ve aynı şeydir” demektedir (Arendt’ten aktaran Berktaç, 2004: 553).

Dolayısıyla Arendt, özgürlük-eylem ve politika arasındaki sıkı ilişkiye değinerek bireylerin eylemde bulunmaları ile özgür olmalarını bir tutmaktadır. Kamusal alanın niteliğini Arendt’in bakış açısıyla değerlendirdiğimizde bireyin herhangi bir kısıtlama olmaksızın eylemde bulunması ve gerçek özgürlüğünü de yaşayabiliyor olması gerekir. Ancak kamusal alanın tarihsel süreçteki gelişimine tekrar bakıldığında toplumdaki tüm kesimlerin kamusal alana dâhil edilmediği görülmektedir. Zaten kamusal alan-özel ayrımının net bir şekilde yapılması her iki alanın aktörlerinin de net bir şekilde belirlendiğini göstermektedir. En temel haliyle kadınların özel alana, erkeklerin ise kamusal alana konumlandırılmış olmaları, Arendt’in betimlediği eylem-özgürlük ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Günümüzde ise kitle iletişim araçları ile kamusal-özel alan ayrımında mekân ögesi her ne kadar keskin olmasa da bireylerin birer aktör olarak dijital ortamda daha çok kamusal nitelik kazandığı söylenebilir. Dijital kamusal alan bu anlamda kurumsal kamusal alanın ötesine geçmiş görünmektedir.

Dijitalleşmenin etkisiyle kamusal-özel alana yönelik tartışmalarda öne çıkan önemli bir konu ise denetimdir. Dijitalleşme, dijital ortamda bireylerin herhangi bir izne tabi olmaksızın düşüncelerini çok kısa bir sürede yayma, yeni iletişim biçimlerini ortaya çıkarma, çevrimiçi ve özerk örgütlenme

imkânını sunma, zaman ve mekândan bağımsız olarak kitlesel katılım ve erişilebilirliği sağlaması bakımından pozitif etkiler yaratmış olsa da iletişim biçiminin devletten tamamen bağımsız olmadığı da aşikârdır. İnternet dağıtımının ve kontrolünün birçok yerde hala devlet kontrolünde olması ve piyasa mekanizması aracılığıyla ticari ürün haline gelmesi medyanın otonomluğu önünde engel teşkil eder niteliktedir (Budak, 2016:522). Ayrıca, ağa erişimin denetimiyle ilgili en büyük sorunlardan biri, bunun genellikle hükümet yetkilerinde yaygın olan gözden geçirme standartlarına tabi olmayan özel şirketlerin elinde olmasıdır (Rønning, 2010: 136).

Kuşkusuz yeni medyanın demokrasi ile olan ilişkisi, kamusal-özel alan ayrımında da kendini açık bir biçimde göstermektedir. Medya ile kamusal alan arasındaki ilişkide kesişimsel olan öge demokrasidir. Demokrasinin olmazsa olmaz kriterleri olan insan hakları, eşitlik, özgürlük, evrensellik gibi unsurlar, yurtaşlar arasında herhangi bir ayrım olmaksızın uygulanmasını gerektirir. Demokrasi yapısı ve içeriği gereği toplumsal uzlaşmanın farklılıklar temelinde mümkün kılınmasını gündeme getirir. Nitekim modern demokratik devletlerde vatandaşlık, “evrensellik” ve toplumsal kimliklerin hepsi ve her birine eşit mesafeli hareket etme” ilkleri çerçevesinde işlev görür (Keyman, 2014: 63). Peki, kamusal alan-özel alan söz konusu olduğunda demokrasi nerede durmaktadır ya da hangi işlevleri görmektedir? Keyman (2014: 67-70) bu noktada Habermas’ın kamusal alan tanımına değinerek bu tanımın iki boyutunu irdeler. İlki, kamusal alanın devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin karmaşık, karşılıklı ve çok boyutluluğunu simgelemesi, ikincisi ise kamusal alanın devlet-sivil toplum arasında demokratik yönetim için önemli olan bir “düşünme ve sorgulama mekânı” yaratmasıdır. Keyman aynı zamanda Habermas’ın “iletişimsel ussallık” olarak ifadelendirdiği iddialara değinir. Kamusal alan ve demokratik yönetim arasında “iletişimsel ussallık” aracılığıyla modern demokratik devletler katılımcı demokratik yönetime dönüşür. Buna göre demokrasi, “kolektif yaşamın iletişimsel ussallık ve sorgulama etkinliği temelinde örgütlenme biçimidir.” Ancak Keyman’a göre geç modern dönemin yönetim yapısı artık günümüzde farklı kimlik taleplerine ve ihtiyaçlarına cevap veremez niteliktedir ve sadece “hukukun üstünlüğü” temelinde şekillenen demokrasi, “kültürel olarak içi boşaltılmış birey anlayışı” ile “formal ve yasal bireysel haklar” söylemleri çerçevesinde vatandaşlığın özel alana hapsedildiği, kamusal alana ise devlet temelli yerleştirildiği bir durum söz konusudur ve esasında geç modern dönemin demokrasi ile olan ilişkisinde bir kriz yaşanmaktadır. Bu durumda Habermasian kamusal alan tanımı günümüz demokratik yönetimlerinde farklılıkları içerir nitelikte midir? Keyman, Habermas’ın kamusal alan deyiminin

demokratikleşme çerçevesinde farklılıklar ile olan ilişkisinin kurulabilmesi için iki öneride bulunmaktadır. Öncelikle, kamusal alan, kamusal yarar ilkesini farklı kimliklerin diyalogu ile yeniden düzenlemeli ve bu diyalog biçimi “ötekine karşı eleştirel sorumluluk” unsuru temelinde olmalıdır. Böylece kamusal alan, “çoğulculuk ethosu” ile farklı kimliklerin demokrasinin öznesi konumuna getirildiği alan olacaktır.

Peki, günümüzde dijitalleşme ile dönüşüme uğrayan kamusal alan yukarıdaki nitelikleri ne ölçüde içermektedir?

Yeni medyanın demokrasi ile olan ilişkisi, kamusal-özel alanın niteliği konusunda fikir veren önemli bir unsurdur. Nitekim internetin kamusal alana herhangi bir etkisinin olup olmadığı, varsa böyle bir etkinin niteliklerinin neler olduğu sorgulanmaktadır. Bu tür tartışmalar, kaçınılmaz olarak, 1990’lı yıllardan itibaren ortaya çıkan, demokrasinin zor zamanlar geçirdiğine dair genel uluslararası fikir birliği tarafından çerçevelenmekte ve özel olarak internetin bir şekilde demokrasi üzerinde olumlu bir etkisi olacağı ve onun hastalıklarını hafifletmeye yardımcı olacağı umudu sıklıkla dile getirilmektedir (Dahlgren, 2005: 147). Ancak, özelde internet, genelde ise yeni medyanın kamusal alanın demokratikleşmeye etkisinin olumsuz olduğuna dair görüşler de mevcuttur.

Papacharissi (2002: 10-12), ‘kamu’ fikrinin vatandaşların kamu işlerine katılımını gerektiren demokratik ideallerle yakından bağlantılı olduğunu, “kamusal” teriminin ise vatandaşlık, ortaklık ve özel olmayan, ancak herkes tarafından erişilebilir ve gözlemlenebilir şeyler hakkındaki fikirleri ifade ettiğini belirtir. Bir yandan yurttaşların internet aracılığıyla bilgilere hızlı ve ucuz erişiminin vatandaş aktivizmini desteklediğine yönelik görüşler diğer yandan da internetin bireyleri bir araya getirme ve coğrafi ve diğer sınırların üstesinden gelmelerine yardımcı olma yeteneğine odaklanmasına yönelik görüşler söz konusudur. Her halükarda, çevrimiçi tartışmalar ekonomik eşitsizlikleri silebilir veya daha da artırabilir. Dolayısıyla internetin kamusal bir alan olarak değerlendirilmesine yönelik ütopyik ve distopik görüşler vardır.

Ütopyik yaklaşımlar yeni medya mecralarının demokratik bir alan tesis ettiğini iddia ederken, karşı kampta yer alan distopik yaklaşımlar ise internet ve yeni medya alanlarının herkese açık olmadığını ve belirli bir kesimin hâkimiyeti altında olduğunu öne sürerek, tahakküm mekanizmalarının bir çarkı olduğunu iddia etmektedir (Güven ve Satır, 2018: 263).

Gerçekten de medyanın kamusal alanı demokratikleştirme işlevine yönelik olarak iki karşıt görüşün biraradalığı dikkat çeken bir unsurdur. Bir yandan medya araçlarının devlet veya şirketler aracılığıyla denetim ve kontrol altında olması, demokratik zeminde yurttaşların bir araya gelerek

kendilerini, fikirlerini ifade etmelerini sağlayacak ortama zarar vermektedir. Ayrıca farklılıkların temsiliyeti söz konusu olunca egemen sınıfların baskın taleplerinin görünür olma ihtimali söz konusu olmaktadır. Öte yandan, iletişim temelli teknoloji günümüzde her ne kadar geniş bir alanı kapsamış olsa da hala söz konusu ağlara erişimin kısıtlı olduğu coğrafyalar vardır. Kamusal alan eğer herhangi bir konuda farklı görüşlerin dile getirilmesine, kamu odaklı vatandaşların oluşturulmasına, iktidarın denetlenmesine ve nihayetinde kamu egemenliğine olanak sağlayan güçlü demokrasinin merkezi olarak görülmekte (Dahlberg, 2007: 828) ise yeni medyanın kamusal alanı demokratikleştirici olma işlevi yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı geçersiz olacaktır. Dahlberg'e göre, internetin demokratik kültürü genişletme olasılığını araştıranların erişim ve katılımdaki eşitsizlikler, düşüncesiz iletişim, çevrimiçi dikkatin kurumsal egemenliği ve devlet gözetimi ve sansürü de dâhil olmak üzere çevrimiçi açık ve dönüşlü tartışmayı sınırlayan önemli faktörlere de işaret ettiğini ifade eder. Buna göre, internetin demokrasi ile olan ilişkisini olumlu bulan görüşlerde çoğu çevrimiçi etkileşimin basitçe "benzer düşüncelere sahip" bireylerin buluşmasını içerdiğini ve bunun da grup konumlarının ve uygulamalarının açıkça eleştirilmekten çok güçlendirildiği ve yalıtılmış "müzakereci yerleşim bölgeleri"nin parçalanmış bir kamusal alanına yol açtığını savunulurken, buna karşıt görüş olarak da çevrimiçi katılımcıların, belirgin bir şekilde farklı görüşlere sahip aktörleri kolayca arayıp araştırdıklarını ve bu sayede kamusal alanı genişlettikleri ileri sürülmektedir (Dahlberg, 2007: 828).

Kellner (2004: 715-716), "teknopolitika" kavramını kullanarak günümüzde siyasetin büyük ölçüde iletişim teknolojileri aracılığıyla icra edildiğini ifade eder. Kellner de teknopolitika ve demokrasinin elektronik ortamda hayat bulması fikrine yönelik iki karşıt görüşün olduğunu belirtir. Teknolojinin demokrasinin gelişimine katkıda bulunduğunu ifade edenler, internet ve yeni iletişim araçlarının anaakım medya ve siyasetin dışında kalan birey ve grupların olağan tartışma ortamları dışında kalan görüşleri ifade etme, tartışma ve diyalog kurma fırsatını tanıdığını vurgulamaktadır. Böylece internet ve yeni bilgisayar teknolojileri aracılığıyla kamuya açık bilgi ve fikirlerin zenginleşmesi ile bilgi ile donatılmış bir seçmen kitlesi oluşturulmakta ve bu durumda siyasal tartışmanın dışında kalan grupların kamusal alanın imkânlarını genişletmeleri sonucu demokrasi gelişmektedir. Bu görüşlere karşıt iddialar ise teknopolitikanın demokrasiyi olumlu etkilemediğine yöneliktir. Medya üzerinden demokrasinin gelişmediğini savunan kesim şu savları ile sürerler:

...Demokrasi politik müzakere ve yargıya dayanır ve yüz yüze tartışmayı içerir. Bu müzakere süreci de, akla dayalı muhakeme ve politik söylem normları rehberliğinde bir konsensusa ulaşmayı hedefleyen karşılıklı bir tartışma içinde şekillenir. Bu görüşe göre, medya kaynaklı politikaların tamamı, rasyonel müzakere ve tartışma süreçlerini içeren politikanın düşüşünden ibarettir; medya ve şimdilerde de internet, sansasyonel, aşırı ve manipülatif olana doğru çekilen politik tartışmanın soysuzlaşmış biçimi olarak görülür.

Kellner (2004: 719), teknopolitika üzerinden demokrasiye yönelik görüşlere istinaden şunu iddia etmektedir:

Kapitalist toplumlarda demokrasinin yeniden canlandırılması demokratik bir medya ve teknopolitika gerektirecektir. Böyle bir politika iki yanlı bir strateji içerecektir. Bu stratejilerden ilki, varolan medyayı, 'kamusal çıkar, yarar ve gereksinimlere' daha fazla cevap verecek şekilde demokratikleştirmeye çalışmaktır.... Farklı bir strateji de, anaakım medyaya alternatif olan ve kurulu medya sisteminin dışında gelişen muhalif bir medya yaratmaktır.

Dolayısıyla yeni medyanın demokrasi temelinde kamusal alanı dönüştürme gücü, kamunun yararına olacak uygulamalara daha fazla yer vermesi ve alternatif medyalara hayat vermesi ölçüsünde gerçekleşecektir.

Sonuç

Bu çalışmada, kamusal ve özel alan kavramlarına yönelik tartışmaların tarihsel süreçteki dönüşümüne odaklanılmaktadır. Kamusal alan kendini bir aradalık, müzakere, tartışma ve ifade etme unsurları üzerinden var eden bir alandır. Kuşkusuz yurttaşların kamusal alanda aktif birer aktör olma konumları, kamusal alanın yaşadığı dönüşümün etkisiyle her zaman istenilen şekilde ve düzeyde gerçekleşmemiştir.

Modernitenin saç ayaklarından olan rasyonel birey, kendi hakkında en iyi kararı veren, kendi faydasını maksimize eden olan bireydir. Rasyonellik ise bireyin ancak herhangi bir kısıtlama olmaksızın serbest hareket etmesini gerektirir. Liberal teorinin temel unsurları olan eşit ve özgür birey algısı bu noktada tartışmalı bir husustur. Gerçekten eşitlik ve özgürlük tüm bireyleri için mi geçerli? Öyle ise kadınların kamusal alanda var olmalarına yönelik mücadelenin amacı neydi? Dolayısıyla kamusal alan tartışmalarının odak noktasına oturulması gereken bir husus kapsayıcılık meselesidir. Kamusal alandan dışlanan bireyin özel alana hapsedilerek görünürlüğüne yitirmesi kamusal alanın demokrasi ile olan ilişkisinde zincirin en önemli halkalarından birinin kopma ihtimalini gündeme getirir. Nitekim demokrasi aracılığıyla katılımçılık, evrensellik, eşitlik, özgürlük ilkeleri toplumların temel ilkeleri haline gelir.

Modernitenin her zaman doğrusal ve iyi yöne gitmediğine dair şüpheli yaklaşımlar kamusal alanın dijitalleşme süreci ile birlikte yaşadığı değişimde daha görünür olmaktadır. Yeni medyanın içerik, etki düzeyi ve erişilebilirlik noktalarında kapsayıcılığı tartışma götürür niteliktedir. Her şeyden önce yeni medyanın hangi denetim mekanizmalarından geçtiği veya kimlerin kontrolü altında olduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist ekonomik sistemin rekabet eksenli ve serbest piyasa temelinde küresel nitelikte olması medyanın da bir emtia olarak işlem görmesini zorunlu kılmaktadır. Bu koşullar altında medyanın sınırsız bir özgürlük alanı yarattığı düşüncesi çok iddialı bir sav olmaktadır. Kamusal alan, agora, kahvehane, tiyatro ortamlarından günümüze dek dönüşüm geçirmiş, yeni medya araçları ile mekân mefhumu olmaksızın daha somut bir şekilde aşinalık kazanmıştır. İnternet, sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarının hız ve koordine edici özellikleri kamusal alanın hedef kitesini ve etkinliğini de etkilemektedir. Nitekim günümüzde modern iletişim araçları ile kitlelerin kısa zamanda örgütlenmesi ve farklı ses ve kimliklerin sanal ortamda eylemsellik yarattıkları görülmektedir. Bu, bir noktada kamusal alanın kapsamını genişletmekte, siyasal otoriteleri etkileme gücünü artırmaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi erişim ağlarının denetiminin merkezi otorite ya da küresel çok uluslu şirketlerin elinde olması, kamusal alanın sınırsız özgürlüğü getiren bir alan olması fikrini sekteye uğratmaktadır.

Yeni medyanın küresel nitelikte demokratik bir kamusal alan oluşturup oluşturmayacağı tartışması önemli olmak ile birlikte birçok sorunu da içinde barındırmaktadır. Dijitalleşmenin yeni iletişim biçimi, kolay ve çevrimiçi örgütlenme, zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın kitleselleşme, erişilebilirlik, alternatif-muhafazakar kamusal alan oluşturma potansiyeli, katılımcı demokrasinin güçlenmesi, toplumsal hareketlerin oluşması ve örgütlenmesine ön ayak olması bakımından olumlu yönleri olduğu kadar siyasal iktidarların birer baskı, kontrol ve denetim aracı işlevi görme potansiyeli taşıması, anonim kimlik yaratma ihtimali nedeniyle kimliklerin belirginsizleşmesi, mekâna bağlı olmaksızın birliktelik-ortaklık oluşturulamaması, görsel ve işitsel medya organlarının kalıcılığı azaltılması medyanın olumsuz yönlerine işaret etmektedir. Ayrıca, dijital çağın getirmiş olduğu bireysellik ve minimalist yaşam tarzını benimseme eğilimi, bireylerin kamusal alanın dışında kalarak sorgulama, eleştirme yetilerinin azalmasına ve bireyin kendi içine kapanmasını da gündeme getirmektedir. Birey oturduğu yerden küresel nitelikte bir eyleme veya gösteriye kayıtsız kalmamakla birlikte dijitalleşmenin etkisiyle tembelleşme eğilimi de göstermektedir. Gerçek hayatta katılımcı demokrasinin sanal ortamda oluşacağı fikri bu minvalde gözler önünde bulundurulması gereken bir ihtimaldir.

Dijital çağda demokratik bir kamusal alandan bahsedebilmek için öncelikle kamusal alanın tarihsel süreçteki değişimine rağmen temelini oluşturan bir araya gelme, tartışma, müzakere etme, kamusal yararı gözetme ilkelelerinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Kamusal alanın, bireyin sadece kendisi için değil, kendisi ve başkaları için üreten, sorgulayan, çözüm üreten nitelikte olması gerekir. Yeni medya araçlarının denetimi, bireyin özgürlük-güvenlik denkleminde demokrasinin gelişmesine katkı sağlayacak düzeyde olmalıdır. Kamusal alan, özel alan içinde konumlandırılan, ancak kamusalılığı göz ardı edilen kitlelerin kendilerini görünür kıldıkları ölçüde ve farklı kimlik taleplerine cevap verdiği sürece demokratik olma niteliğini sürdürecektir. Dahası, dijital kamusal alan, siyasal iletişimi ve katılımcı demokrasiyi güçlendirdikçe alternatif kamusal alan olma potansiyeli de artacaktır. Yeni medya bu idealleri gerçekleştirdikçe salt iletişim işlevini değil aynı zamanda toplumu bütünleştirici rolünü de gerçek anlamda hayata geçirmiş olacaktır.

Kaynakça

- Arendt, H. (2021). *İnsanlık durumu*. (çev. Bahadır Sina Şener). Onuncu Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2002). *Siyaset arayışı*. (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2004). Çoğulluk, yeryüzünün yasıdır. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s.551-556). İstanbul: Hil Yayın.
- Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2 (1), 45-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/324290>.
- Budak, H. (2016). Kamusal alanda dönüşen yapılar: agoradan sanal uzama. *SEFAD*, (36): 507-530. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267899>.
- Castells, M. (2008). The new public sphere: global civil society, communication networks, and global governance. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World*: 78-93. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/25097995>.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, birinci cilt: ağ toplumunun yükselişi*. (çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2014). İdeolojik kamusalın sivil kamusal dönüşümü. *Doğubatı Düşünce Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5, 81-103.
- Dacheux, E. (2012). Kamusal alan: demokrasinin anahtar bir kavramı. Eric Dacheux (der.). (çev. Hüseyin Köse). *Kamusal Alan*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dahlberg, L. (2007). Rethinking the fragmentation of the cyberpublic: from consensus to contestation. *New Media & Society*, Vol 9(5), 827-847, [DOI: 10.1177/1461444807081228].
- Dahlgren, P. (2005). The internet, public spheres, and political communication: dispersion and deliberation. *Political Communication*, 22:2: 147-162, DOI: 10.1080/10584600590933160.

- Firat, S. (2002). Kentsel mekânlarda kamusal alan. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11(4), 41-72. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/1101985-Kentsel-mekanlarda-kamusal-alan.html>.
- Foucault, M. (2016). *Özne ve iktidar*. (çev. Işık Ergüden ve Osman Akinhay). 5. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. (2004). Kamusal alanı yeniden düşünmek: gerçekte varolan demokrasinin eleştirisine bir katkı. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s. 103-132). İstanbul: Hil Yayın.
- Giddens, A. (2018). *Modernliğin sonuçları*. (çev. Ersin Kuşdil). 8. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel-kimlik, geç modern çağda benlik ve toplum*. (çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Güven, Z. C. ve Satır, M. E. (2018). Yeni bir kamusal alan arayışı olarak change.org. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 46, 257-274, E-ISSN: 2147-4524. Erişim adresi: <https://iletisimdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/IKAD/article/view/412>.
- Habermas, J. (2018). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*. (çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar). On-beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Habermas, J. (2004). Kamusal alan. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s.95-102). İstanbul: Hil Yayın.
- Karakaş, H. (2014). Sivil itaatsizlik ne kadar itaatsiz?. *Doğubatu Düşünce Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5, 171-193.
- Kellner, D. (2004). Tabandan küreselleşme: radikal demokratik bir teknopolitikaya doğru. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s. 715-735). İstanbul: Hil Yayın.
- Keyman, E. F. (2014). Kamusal alan ve "cumhuriyetçi liberalizm": Türkiye'de demokrasi sorunu. *Doğubatu Düşünce Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5, 63-80.
- Mınarlı, M. A. (2019). Kamusal alanın kavramsal sınırları. *İnsan&İnsan*, Yıl 6, Sayı 21, 573-595. DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.471081>. Erişim adresi: <https://dergi-park.org.tr/download/article-file/776316>.
- Ozan, Ö. (2009). "Ağ toplumunda öğrenme araçları". *9th International Educational Technology Conference*, (ss. 622-628) içinde. Ankara, Turkey. Erişim adresi: http://www.iet-c.net/publication_folder/ietc/ietc2009.pdf.
- Özbek, M. (2004). Giriş: kamusal-özel alan, kültür ve tecrübe. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s. 443-499). İstanbul: Hil Yayın.
- Özbek, M. (2004). Giriş: politik kamusal alan ve kolektif yaratıcılık. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s.181-232). İstanbul: Hil Yayın.
- Özbek, M. (2004). Giriş: kamusal alanın sınırları. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal alan içinde* (s. 19-89). İstanbul: Hil Yayın.
- Özgül, G. E. (2012). Bir görme biçimi olarak yeni medya: kamusal bir alan imkânının araştırılması. *Journal Of Yasar University* 26 (7), 4526-4547. Erişim adresi: <https://dergi-park.org.tr/download/article-file/179367>.
- Papacharissi, Z. (2002). The virtual sphere: the internet as a public sphere. *New Media & Society*, 4(9): 9-27.
- Rønning, H. (2020). Tools for democracy or for surveillance? reflections on the rule of law on the internet. (Eds.) Gripsrud, J and Moe, H., *The Digital Public Sphere Challenges for Media Policy*, Nordicom University Of Gothenburg.
- Sennett, R. (2016). *Kamusal insanın çöküşü*. (çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz). Beşinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.